

УДК 377.77

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОТНИХ УМОВ ДОГОВОРІВ
ПРО ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ**

Падучак Б. М., к.ю.н., завідувач сектору використання та передачі прав інтелектуальної власності економіко-правового відділу, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України

Падучак Б. М. Деякі аспекти істотних умов договорів про трансфер технологій.

У статті висвітлюються особливості законодавчого закріплення істотних умов договорів в цілому і щодо договорів у сфері трансферу технологій зокрема. Автором проаналізовано доктринальні підходи щодо визначення та класифікації умов цивільно-правових договорів. Визначено сутність істотних умов, а також охарактеризовано специфіку звичайних та випадкових умов договорів. У статті також проаналізовано умови укладення договорів, що опосередковують передачу технологій, які визначені у новій редакції Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Автором запропоновано внести відповідні зміни до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», закріпивши перелік істотних умов, який би відповідав загальним принципам цивільного права.

Paduchak B. Some aspects of the essential conditions of agreements on technology transfer.

The features of the legislative consolidation of the essential conditions of transactions in general and on treaties in the field of technology transfer in particular are analyzed in present paper. The author analyzed the doctrinal approaches to the definition and classification of the conditions of civil contracts. The essence of the essential conditions and the specific of normal and accidental conditions of contracts are described. In this article author analyzed the condition of contracts, mediating the technology transfer, referred to in the new edition of the Law of Ukraine "On state regulation of activities in the field of technology transfer". The author proposed to amend the Law of Ukraine "On state regulation of activities in the field of technology transfer" by establishing a new list of the essential conditions, which would correspond to the general principles of civil law.

Падучак Б. М. Некоторые аспекты существенных условий договоров о трансфере технологий.

В статье освещаются особенности законодательного закрепления существенных условий договоров в целом и относительно договоров в области трансфера технологий в частности. Автором проанализированы доктринальные подходы к определению и классификации условий гражданско-правовых договоров. Определена сущность существенных условий, а также охарактеризовано специфику обычных и случайных условий договоров. В статье также проанализированы условия заключения договоров, опосредующих передачу технологий, которые определены в новой редакции Закона Украины «О государственном регулировании деятельности в сфере трансфера технологий». Автором предложено внести соответствующие изменения в Закон Украины «О государственном регулировании деятельности в сфере трансфера технологий», закрепив тот перечень существенных условий, который бы соответствовал общим принципам гражданского права.

Постановка проблеми. В останні роки в Україні відбувається формування законодавчої бази щодо трансферу технологій. Як свідчить світовий досвід, злагоджена система трансферу технологій сприяє стрімкому впровадженню інновацій та випуску на

ринок конкурентоздатної продукції. Невід'ємною складовою частиною, що забезпечує функціонування елементів системи трансферу технологій, є укладення правочинів, котрі є одним з найбільш поширених юридичних фактів, з якими закон пов'язує виникнення, зміну і припинення цивільних прав і обов'язків. Передумовою ж укладення договорів є наявність домовленості між сторонами щодо усіх істотних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну основу дослідження становлять праці вітчизняних вчених та зарубіжних науковців: М. І. Брагінського, В. В. Витрянського, О.С. Іоффе, В. В. Луця, С. К. Майя, Д. І. Мейера, І. Б. Новицького, О. П. Орлюк, Є. О. Суханова, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемшученка.

Невирішені проблеми. У жовтні 2012 р. набрала чинності нова редакція Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Поряд з іншими новаціями цього закону, зазнали певних змін положення, якими закріплені істотні умови договорів у цій сфері. Цими обставинами зумовлюється доцільність дослідження істотних умов договорів, що опосередковують трансфер технологій.

Метою цієї статті є дослідження істотних умов цивільно-правових договорів в цілому та виявлення їх особливостей в контексті договорів у сфері трансферу технологій.

Результати дослідження. 1. Умови договору – це спосіб фіксації взаємних прав і обов'язків. Отож коли мова йде про зміст договору, мають на увазі права і обов'язки контрагентів цих правовідносин. Відповідно до ст. 628 ЦК України зміст договору становлять умови (пункти), визначені на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. У цивільному законодавстві під змістом договору розуміють умови (пункти), узгоджені сторонами при укладенні договору.

Умови договору мають різне юридичне значення. Так, Д. І. Мейер зазначав, що основна різниця між умовами договору полягає в тому, що одні з них стосуються сутності договору, а інші – ні. Значення такої класифікації умов договору автор бачив у правових наслідках їх недійсності. Так, якщо недійсні умови, що стосуються сутності договору, руйнують його, тоді як умови, що не стосуються його сутності, у разі їх недійсності тільки самі не мають значення, але не мають наслідком недійсності договору загалом [1, С. 163].

Умови договору зазвичай об'єднують в певні групи. Найбільш широке розповсюдження отримали три групи умов: істотні, звичайні і випадкові [2, С. 407; 3, С. 30-31; 4, С. 163-165; 5, С. 11-12]. З них законодавець використовує та, відповідно, розкриває зміст лише першої групи, тобто істотні умови. Звичайні та випадкові умови договору розглядаються лише в цивільно-правовій доктрині.

Ознака, що об'єднує істотні умови в одну групу, не викликає особливих спорів. Мова йде про умови, які формують договори в цілому і їхні окремі види зокрема. З огляду на це, істотними є умови, які необхідні і достатні для того, щоб договір вважався укладеним і цим самим здатним породжувати права і обов'язки для його сторін [6, С. 295-296]. На відміну від істотних, виділення умов звичайних і випадкових дається лише в науковій літературі. Виключно доктринальний характер такого поділу став однією із причин відсутності єдності в уявленні про те, в чому полягають класифікаційні ознаки звичайних і, відповідно, випадкових умов та які саме наслідки із цього витікають.

Узагальнюючи практику того, що раніше називали «буржуазною юриспруденцією», С. К. Май підкреслював, що до умов звичайних належать ті, які впливають із диспозитивних норм закону і звичаїв. Такі норми можуть і не знайти жодного вираження власне в договорі та, незважаючи на це, повинні застосовуватися до відносин, які ним породжуються. На відміну від останніх, випадковими визнаються договірні умови, які, не будучи основними, необхідними для всіх взагалі договорів певного виду, містять погоджені сторонами положення, які інколи не збігаються з диспозитивними нормами закону чи звичаями [7, С. 72].

У літературі при висвітлені різних питань, пов'язаних зі змістом договорів, зазвичай, іде мова про істотні умови, які безпосередньо впливають зі змісту ст. 638 ЦК України. Зважаючи на цю обставину, особливих розходжень з цього питання не виникає.

Інша справа – умови, які не належать до істотних, тобто звичайні та випадкові. Великий інтерес для нас мають позиції, висвітлені в роботах О. С. Іоффе та І. Б. Новицького, які загалом близькі між собою.

Так, О. С. Іоффе прийшов до висновку, що звичайними є умови, наявність або відсутність яких на факт укладення договору жодного впливу не має. «Більше того, практично немає необхідності включати звичайні умови в договір, адже вони сформульовані в законі або інших нормативних актах і, оскільки контрагенти погодились укласти такий договір, вони виражають домовленість підпорядковуватись тим умовам, які згідно із законом поширюються на договірні відносини відповідного виду чи на всі договори взагалі». Як *випадкові* повинні розглядатися умови, які також «не мають значення для укладення договору. Та якщо звичайні умови передбачаються законом і тому набувають чинності в силу одного лише факту укладення договору, то випадкові умови можуть виникнути і набути юридичної дії тільки в тому випадку, коли вони будуть включені власне в договір» [8, С. 387-388].

З наведених там же прикладів видно, що суть істотних умов О. С. Іоффе вбачає в їх збігові з диспозицією диспозитивної норми, в той час як випадковими є умови, які, будучи тотожними межами своєї дії з однією із диспозитивних норм, містять відмінний від її диспозиції варіант.

І. Б. Новицький виділив, окрім істотних, такі пункти, які часто використовуються в певних договорах, унаслідок чого ці пункти передбачаються диспозитивними нормами (звичайні умови договору). Як наслідок, якщо навіть сторони не передбачили такі питання, вважається, що вони мали на увазі звичайний спосіб їх вирішення, що виражений в диспозитивній нормі. Якщо сторони виявили бажання надати своєму договору в цій частині інше значення, їм надається можливість зазначити в договорі відповідне положення, тоді диспозитивна норма не отримає застосування. Тож мова йде про звичайні умови. Поряд з цими умовами, І. Б. Новицький виділяє також «випадкові пункти, тобто такі, що не є ані необхідними, ані звичайними частинами договору та включаються в його зміст лише за бажанням сторони (наприклад, умови в технічному значенні слова)» [9, С. 148]. Отож наведені погляди про питання *звичайних* умов співпадають: обидва автора відносять до них умови, які закріплені в диспозитивній нормі. Що ж стосується умов *випадкових*, один із авторів включає до цієї категорії лише ті, які відступають від диспозитивних норм (О. С. Іоффе), а другий (І. Б. Новицький) – будь-які, крім істотних і звичайних.

Узагальнюючи різні позиції, можна зазначити, що *звичайними* є ті умови, котрі ґрунтуються на диспозитивних нормах закону або звичаях. Їх включення в текст договору не є обов'язковим, їхня наявність або відсутність не впливає на факт укладення договору, вони не потребують окремого погодження, проте вони стають обов'язковими для сторін на підставі факту укладення договору. Такими умовами можуть бути, наприклад, умови про відшкодування завданої шкоди, порядку розгляду спорів – за відсутності таких домовленостей у договорі ці питання будуть вирішуватися відповідно до загальних норм права [10, С. 104-105].

Випадковими вважаються ті умови договору, які хоч і не мають значення для укладення договору, але набувають юридичного значення лише в разі їх включення в договір (на протигагу звичайним умовам, які стають обов'язковими на підставі факту укладення договору). Як випадкові розглядають умови, зокрема, котрі або взагалі не врегульовані законодавством, або певним чином виходять за межу нормативно встановлених диспозитивних норм, але щодо яких існує домовленість сторін договору.

2. Правова регламентація питань, пов'язаних зі складом і навіть поняттям істотних умов, у цивільних кодексах України не повністю збігалася. Так, у Цивільному кодексі

УРСР 1922 р. було зазначено, що істотними в будь-якому разі визнаються предмет договору, ціна, строк, а також всі пункти, відносно яких, за попередньою заявою однієї із сторін, повинно бути досягнуто згоди. Цивільний кодекс УРСР 1963 р. (ст. 153) визначав істотними ті умови договору, які визнані такими за законом або необхідні для договорів даного виду, а також всі ті умови, щодо яких за заявою однієї з сторін повинно бути досягнуто згоди.

Чинний Цивільний кодекс України (ч. 1 ст. 638) до істотних умов договорів відносить: 1) умови про предмет договору; 2) умови, що визначені законом як істотні; 3) умови, що є необхідними для договорів даного виду; 4) усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. Одна із істотних умов – предмет договору – прямо визначена нормою, оскільки з договору має бути зрозуміло про суть домовленостей сторін (зокрема про вид і кількість товару, про характер робіт і послуг тощо). Законодавчими актами щодо окремих видів договорів визначаються їх істотні умови. Наприклад, законами визначаються істотні умови договорів оренди державного і комунального майна, лізингу, концесійних договорів, договорів про розподіл продукції, зовнішньоекономічних контрактів тощо. Істотними умовами, котрі хоча і не вказані в законі, але є необхідними для договорів даного виду, є ціна в оплатних договорах, строк – в договорах майнового найму тощо.

Істотними закон визначає також ті умови, на включення яких до договору наполягає сторона правочину. Це можуть бути будь-які умови (як врегульовані законодавством, так і ні), наприклад, умови щодо забезпечення виконання зобов'язань, щодо порядку виконання та прийняття виконання за договором тощо.

Отож зазначення істотних (обов'язкових) умов в будь-якій главі розділу третього ЦК України або в спеціальних законах, які регулюють відповідний вид договорів, вбачається можливим, але не є обов'язковим.

Зазначені вище положення дозволяють зробити висновок, що стосовно договірних моделей, не передбачених ЦК України або іншими законами, істотними повинні визнаватися тільки предмет, умови, що є необхідними для договорів даного виду, а також всі ті, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. І лише для виділених в цьому Кодексі (іншому законі) договорів повною мірою діє ст. 638 ЦК України з її чотирма групами істотних умов. Тож відмінність полягає в тому, що для непередбачених у ЦК України та в інших законах договорів не діє правило про визнання істотними для них умов, які визнаються відповідним чином законом.

3. Розглянемо тепер питання щодо істотних умов договорів про передачу технологій, закріплених у новій редакції Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

У ч. 1 ст. 19 цього Закону зазначено, що істотними умовами укладення договорів про трансфер технологій є: 1) перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників); 2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання; 3) строки, місце та спосіб передачі технологій та/або їх складових; 4) умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин та матеріалів; 5) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі - паушальні, періодичні відрахування - роялті або інші види виплат); 6) відповідальність сторін за порушення умов договору; 7) порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору.

При цьому в абз. 8 ч. 1 ст. 19 Закону вказано, що договори про трансфер технологій повинні включати також умови щодо: 1) ліцензії та її умови на використання технологій та їх складових; 2) територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технологію, її складові на території, не передбаченій у договорі); 3) обмежень галузі застосування технологій та їх складових; 4) порядку надання субліцензій на

складові технології третім особам (у разі потреби включення третіх осіб у технологічний процес виробництва продукції), крім випадків передачі прав на використання знаків для товарів і послуг, комерційних (фірмових) найменувань, з визначенням обмежень права на використання технології та її складових, включаючи обмеження кола осіб, яким дозволено використовувати складові технологій і мати доступ до інформації про них; 5) передачі прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції, специфікації, креслення та інші інформаційні матеріали про технології та їх складові, необхідні для ефективного їх використання, включаючи обмеження, пов'язані з умовами збереження конфіденційності інформації про технології та їх складові під час їх використання; 6) проведення робіт з удосконалення технологій та їх складових і порядок надання сторонами інформації про ці вдосконалення; 7) надання консультацій та послуг з проектування, асистування та навчання кадрів, які забезпечують реалізацію технологій, і управлінського персоналу особи, якій передаються права на технологію та її складові; 8) страхування технологій та їх складових; 9) порядку компенсації витрат, пов'язаних з трансфером технологій, включаючи пристосування технологій та їх складових до умов підприємства, наукової установи, організації та вищого навчального закладу, де вони будуть використовуватися, навчання персоналу; 10) обмежень, що стосуються діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Проаналізувавши попередню редакцію Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», а саме ст. 16., в якій містилися вісімнадцять умов укладання договорів про трансфер технологій, робимо висновок, що законодавець фактично лише розділив ці умови на дві групи. Так, до першої групи віднесено сім умов, які визначені в новій редакції як «істотні», а до другої – умови, які «повинні» бути зазначені в договорах про трансфер. Тобто, з юридичної точки зору, другу групу умов також можна іменувати істотними.

Втім зазначений перелік істотних умов залишає більше питань, аніж відповідей. Як зазначає О. П. Орлюк, закріплені в цьому Законі істотні умови договору про трансфер технологій відразу ж викликають зауваження фахівців, які спеціалізуються у сфері права інтелектуальної власності та цивільного права, виходячи із положень ЦК України та теорії цивільного права взагалі [11, С. 73]. На нашу думку, при закріпленні цього переліку не було враховано особливостей різних видів договорів, які опосередковують трансфер технологій (ними є договори, визначені ЦК України щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності). Законодавцем в одну групу об'єднано істотні умови, які встановлені іншими законами і є необхідними для договорів різних видів, та звичайні умови. Однак певні істотні умови, притаманні одному виду договорів, не можуть визнаватися істотними для іншого виду договорів за своєю природою. Так, деякі із зазначених в названому Законі істотні умови взагалі не можуть міститися в певних видах договорів, адже вони не відповідають змісту останніх. Наприклад, при укладенні договору ліцензійного договору права на ноу-хау взагалі можуть бути відсутні в ліцензіара, а тому їх передача апріорі не можлива. Натомість цей Закон містить таку істотну умову, як передача прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції тощо (абз. 14 ч. 1 ст. 19 Закону).

Отже, при укладенні договору про трансфер технологій можлива колізія, пов'язана з тим, що Закон фактично визначає 17 обов'язкових умов, які необхідно включити до договору, проте сторони бажають укласти договір, який, по суті, не може включати в себе всі визначені обов'язкові умови. Крім цього, в названому Законі законодавець закріпив як істотні умови, належні до звичайних. Зокрема, це відповідальність сторін за порушення умов договору, порядок вирішення спірних питань.

Зазначимо, що відсутність у договорі хоча б однієї з істотних умов є підставою для визнання договору неукладеним. При цьому не має правового значення наявність умислу чи вини сторін договору, як і ступінь виконання ними зобов'язань за договором.

Достатнім є лише наявність факту відсутності в договорі істотних умов. Така позиція судової практики підтверджується і п. 17 роз'яснення Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними» [12].

Висновки. З огляду на вищевикладене, вбачається необхідність внести відповідних змін до цього Закону щодо закріплення переліку істотних умов, який би відповідав принципам ЦК України та загальним засадам теорії цивільного права.

Виходячи із зазначеного вище, норму Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», якою закріплені істотні умови, доцільно сформулювати таким чином: «Договори про трансфер технологій повинні містити разом з істотними умовами, які встановлені ст.ст. 1109, 1110, 1113 ЦК України, наступні істотні умови: (1) опис технології, передача прав на яку здійснюється; перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників); строки дії документів, які посвідчують виключні майнові права на результати інтелектуальної діяльності (патентів, свідоцтв тощо); (2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання; (3) строки, місце та спосіб передачі об'єктів технологій; (4) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі – паушальні, періодичні відрахування – роялті або інші види виплат)».

Список використаних джерел

1. Мейер Д. И. Русское гражданское право (в 2 ч.) / Мейер Д. И. ; [по исправ. и допол. 8-му изд., 1902. Изд. 2-е, испр.]. – М.: «Статут», 2000. – Ч. 1. – С. 163.
2. Советское гражданское право. Ч. 1 / [под ред. В. Ф. Маслова, А. А. Пушкина] – К. : Вища школа, 1983. – С. 407.
3. Луць В. В. Цивільно-правовий договір // Зобов'язальне право. Теорія і практика. Навчальний посібник / За ред. проф. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – С. 30-31.
4. Гражданское право : Учебник : в 2 т. / [под ред. Е. А. Суханова]. – М.: БЕК, 2003– – Т. 2. – Полутом 1. – [2-е изд., перераб и доп.]. – 704 с.
5. Договір у цивільному і трудовому праві. Довідник. 1 частина / [за ред. Ю. С. Шемшученка та Я. М. Шевченко]. – К., 2000. – С. 11-12.
6. Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая : Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [2-е изд.] – М. : Статут, 2005. – 842 с.
7. Май С. К. Очерки общей части буржуазного обязательственного права / Май С. К. – М. : Внешторгиздат, 1953. – 91 с.
8. Иоффе О. С. Советское гражданское право. Т. I / Иоффе О. С. – Л., 1967. – С. 387-388.
9. Новицкий И. Б. Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М., 1950. – 148 с.
10. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар: У 2 ч. / [за заг. ред. Я. М. Шевченко]. – К. : «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004– . – Ч. 2. — 2004. — 896 с.
11. Орлюк О. П. Коментар до Закону про трансфер технологій / О. П. Орлюк // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 10. – С. 72-73.
12. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з визнанням угод недійсними : Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України № 02-5/111 від 12.03.1999 р. // Вісник Арбітражного суду України. – 1999. – № 3.

Ключові слова: передача технологій, договори, умови договорів, звичайні умови, істотні умови.

Ключевые слова: передача технологий, сделки, условия сделок, обычные условия, существенные условия

Keywords: technology transfer, agreements, conditions of agreements, usual conditions, essential conditions.